

РОЗДІЛ 8

ПРОФЕСІЙНА ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА В ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Отримано: 1 березня 2019 р.

Прорецензовано: 7 березня 2019 р.

Прийнято до друку: 11 березня 2019 р.

e-mail: berezova@nubip.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-5(73)-280-283

Березова Л. В. Методологічні основи навчання наукового діалогічного мовлення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 5(73), березень. С. 280–283.

УДК 811.111:378.14

Березова Людмила Василівна,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри англійської мови для технічних та агробіологічних спеціальностей,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ НАУКОВОГО ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ

Розглянуто принципи формування діалогічних навичок на наукову тематику у вищому навчальному закладі. Встановлено, що діалогічне мовлення – це процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування. Розглянуто, що при навчальному моделюванні наукового спілкування варто враховувати фактор „опосередкованість-офіційність” і розвивати як діалогічні уміння, характерні для неофіційної бесіди, так і дискусійні навички, необхідні для активної участі в конференціях. З'ясовано, що діалогічне мовлення – це спонтанне непередбачене мовлення, пов'язане з обміном інформації і суб'єктивним ставленням до неї. Використання поданої системи вправ сприяє розвитку діалогічних навичок у студентів і є ефективним засобом навчання діалогічному мовленню на наукову тематику у вищих навчальних закладах та сприяє формуванню в студентів іншомовної професійної компетентності.

Ключові слова: проблемне навчання, комунікативні компетенції студентів, діалогічне мовлення, наукове спілкування.

Liudmyla Berezova,

Ph.D. in Psychology, associate professor of English Department for Technical and Agrobiological Specialties
of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

METHODOLOGICAL BASES OF SCIENTIFIC DIALOGICAL LANGUAGE TEACHING

The dialogical speech plays an important role in the course of teaching English in higher educational institutions. On the basis of the analysis and synthesis of scientific approaches features of the dialogical speech on scientific subject were analysed. It is established that the dialogical speech is a process of speech interaction of two or more participants of communication. The sequence of development of dialogical abilities is implemented in hierarchical creation of exercises system which is divided into subsystems (training and speech exercises), stages (prepared and unprepared of the speech), on types and types of exercises. Besides, formation of speech abilities is carried out by means of the consecutive stage-by-stage movement from simple units (phrase) to more difficult (text). It is considered that at educational modelling of scientific communication it is necessary to use a factor “mediation-officiality” and develop as the dialogical abilities’ characteristic of informal conversation, and debatable skills which are necessary for active participation in conferences. The factor “mediation-officiality” is of great importance as it significantly affects linguistic features of language for the scientific sphere of communication: mediated scientific sphere is sustained in colloquially literary style with partial penetration of scientific style, and in an official situation of conferences the scientific style with use of some lines colloquially literary style functions. It is found out that the dialogical speech is spontaneous unprepared speeches, connected with exchange of information and subjective attitude towards it. Using of the presented system of exercises contributes to the development of dialogical skills in students and it is an effective remedy of dialogical speech teaching on scientific subject in higher educational institutions and promotes formation at students of foreign-language professional competence.

Key words: problem learning, communicative competences of students, dialogical speech, scientific communication.

Актуальність. В епоху науково-технічної революції, яка сприяє розширенню міжнародних контактів з метою обміну науковими досягненнями, особливого значення набуває практичне володіння іноземною мовою як засобом спілкування. Відбувається реформування вищої школи, що сприяє підготовці висококваліфікованих спеціалістів. Розвиток і функціонування освіти обумовлюється всіма факторами й умовами існування сучасного суспільства. Інтеграція освіти, культури й професійної діяльності веде для перегляду змісту, форм і методів навчання у вищих навчальних закладах.

У процесі модернізації освітньої діяльності в контексті сучасних вимог великого значення набуває підготовка кваліфікованих кадрів у різних галузях суспільного життя, які володіють навичками та вміннями професійного іншомовного спілкування.

Сучасна підготовка фахівців повинна бути зорієнтована на оволодіння ними іноземної мови, що передбачає ситуативне та адекватне користування мовленням як засобом усної та писемної комунікації в усіх сферах професійного спілкування. Володіння іноземною мовою для спеціалістів стає їхньою ваговою особистісною характеристикою, що передбачає здатність вступати до комунікації.

Викладачеві потрібно і важливо знати новітні методи та технології викладання, спеціальні техніки, а також вміти підбирати правильні методи відповідно до рівня знань студентів. Метою навчання іноземної мови в вищій школі на сучасному етапі є оволодіння студентами комунікативними компетенціями, що дозволять реалізувати їхні знання, уміння, навички для розв'язання конкретних комунікативних завдань в реальних життєвих ситуаціях. Іноземна мова виступає як засіб комунікації, спілкування з представниками інших націй, отже в освіті продовжує розвиватися і надалі культурологічний або інтеркультурний підхід у навчанні в рамках концепції “діалогу культур”, з метою формування полімовної грамотності студентів [3, с. 297].

С. Пасов зазначає, що розвиток комунікативної компетенції студентів вищого навчального закладу передбачає формування всіх її компонентів у процесі вивчення іноземної мови та розглядається як глобальна мета навчання на сучасному етапі. Об'єктивні соціально-економічні передумови зумовили значне підвищення внутрішньої мотивації студентів [10, с. 5].

Викладач у своїй практиці звертає особливу увагу на підготовку студентів до використання мови в реальних життєвих ситуаціях за допомогою створення на заняттях якнайбільшої кількості ситуацій спілкування і заохочення студентів до участі в них.

Навчання іноземній мові в сучасних умовах потребує серйозної уваги до культури спілкування як до одного з найважливіших компонентів загальнонавчальної культури студента. На заняттях викладач повинен створювати умови для ефективного спілкування студентів між собою.

Основний зміст дослідження. Навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі має свою специфіку. По-перше, при навчанні мовленнєвої діяльності найбільша увага приділяється читанню. По-друге, мовна практика в умовах вищого навчального закладу скорочується до мінімуму через ліміт часу.

Але одним з найважливіших принципів для створення системи викладання іноземної мови у вищому навчальному закладі є принцип комунікативності в навчальній діяльності, який передбачає побудову процесу навчання іноземній мові як моделі процесу реальної комунікації. Основна мета цього принципу – формування іншомовної комунікативної компетенції.

Як зазначають А. Наконечна та І. Ординська, що у сфері мовлення провідною функцією є комунікативна. У мовленнєвій діяльності вона реалізується в одному з трьох можливих варіантів:

- 1) індивідуально-регулятивна функція (функція впливу);
- 2) колективно-регулятивна функція (радіо, газета, ораторське мовлення) – реалізується в умовах “масової комунікації”, немає зворотного зв'язку;
- 3) саморегулятивна функція (під час планування власної поведінки) [9, с. 177].

Навчати студентів говорінню з якоїсь теми можна тільки шляхом створення комунікативних ситуацій, які б спонукали студентів до діалогічних висловлювань із заданим предметним змістом. До завдань навчання діалогічному мовленню входить оволодіння вмінням відповідно до ситуації відповідати на репліку співрозмовника і спонукати його своїми репліками до початку або продовження розмови. Тому виникає потреба у пошуку нових засобів підтримки навчального процесу для вирішення проблеми формування англійської комунікативної компетенції у студентів вищого навчального закладу [5, с. 51].

Процес мовлення полягає у висловленні думки засобами мови. Ф. де Соссюр наголошував, що мовлення це комбінація, за допомогою яких суб'єкт, що говорить, користується мовним кодексом з метою вираження своєї особистої думки [4, с. 34].

При навчанні усної мови за спеціальністю основна увага приділяється, як правило, розвитку монологічних умінь, оскільки монолог розглядається як основна форма науково-технічного мовлення. Таку точку зору не можна визнати правильною, оскільки в процесі опосередкованого спілкування наукових працівників найбільш характерною є діалогічна форма мовлення.

Формування діалогічних навичок є складнішою методичною задачею, оскільки діалог – це завжди спонтанне непередбачене мовлення, пов'язане з обміном інформації і суб'єктивним ставленням до неї.

В основі навчання діалогічного мовлення С. Ніколаєва виокремлює наступні принципи:

- 1) комунікативна спрямованість навчання;
- 2) психологічна готовність до сприйняття і реагування на стимул; ситуативна обумовленість діалогічного мовлення;
- 3) врахування індивідуальних особливостей учнів;
- 4) орієнтація на кандидатів у партнери (інтернаціональне та внутрішньонаціональне спілкування) [6, с. 66].

У словнику діалогічне мовлення визначається як особливий вид мовленнєвої діяльності, що характеризується ситуативністю, наявністю двох або більше комунікантів, швидкістю і безпосередністю процесу відображення явищ та ситуацій об'єктивного світу, активністю мовців щодо вираження свого індивідуального ставлення до фактів, великою кількістю емоційних реакцій, персональною направленістю [13].

Для наукової сфери спілкування фактор „опосередкованість-офіційність” має велике значення, оскільки він суттєво впливає на лінгвістичні особливості мови: опосередкована наукова сфера витримана в розмовно-літературному стилі з частковим проникненням наукового стилю, а в офіційній обстановці конференцій функціонує науковий стиль з використанням деяких рис розмовно-літературного стилю [2, с. 4].

Тому при навчальному моделюванні наукового спілкування варто враховувати фактор „опосередкованість-офіційність” і розвивати як діалогічні уміння, характерні для неофіційної бесіди, так і дискусійні навички, необхідні для активної участі в конференціях.

Для опосередкованого діалогічного мовлення характерні ті ж взаємодії реплік, що і для діалогу загального типу:

- 1) питання-відповідь;
- 2) питання-контрпитання;
- 3) повідомлення;
- 4) твердження-репліка-підхоплення;
- 5) питання-репліка-повторення;
- 6) спонукання-твердження;
- 7) спонукання-питання.

При навчанні науковому спілкуванню, варто виходити із розуміння діалогу як спільної мовленнєвої діяльності, спрямованої на вирішення спільного завдання чи проблеми. Принципи проблемного навчання, які широко використовуються в методиці викладання іноземних мов, реалізуються в залученні іноземної мови до вирішення інтелектуальних завдань.

При проблемному навчанні іноземній мові можливі два підходи: перший – створення проблемних ситуацій для вирішення суто мовних завдань; другий шлях полягає у використанні іноземного спілкування для вирішення завдань і проблем, пов'язаних з професійною діяльністю студентів. Вирішення проблемних завдань у сфері наукової діяльності є більш ефективним і перспективним.

Послідовність вироблення діалогічних умінь реалізується в ієрархічній побудові системи вправ, яка поділяється на підсистеми (тренувальні і мовленнєві вправи), етапи (підготовлене і непідготовлене мовлення), на типи і види вправ. Крім того, формування мовленнєвих умінь здійснюється за допомогою послідовного поетапного руху від простих одиниць (фраза) до складніших (текст) [2, с. 15].

На основі взаємозв'язку між характером діалогічного матеріалу, розташованого в порядку зростання труднощів, і послідовністю діалогічних умінь, що формуються, виділяють такі тренувальні вправи:

1. Імітаційно-тренувальні вправи, які поділяються на:
  - а) вправи на ідентифікацію і диференціацію діалогічного матеріалу, спрямовані на розвиток фонематичного слуху;
  - б) вправи, спрямовані на закріплення кліше, розмовних формул і діалогічних одиниць.
2. Вправи на підставлення, спрямовані на генералізацію діалогічних структур, а також на активізацію лексико-граматичних засобів.
3. Завдання трансформаційного характеру включають:
  - а) вправи, спрямовані на керування діалогічного мовлення на основі інструкції; б) вправи на розширення діалогу;
  - в) вправи на скорочення діалогу; г) вправи на завершення діалогу.
4. Вправи на конструювання реплік, діалогічних одиниць, блоків і діалогів.
5. Вправи на комбінування і групування.

Мовленнєві вправи, спрямовані на моделювання науково-мовленнєвого спілкування:

1. Вправи на основі змістової видозміни діалогу, а також перенесення діалогу з однієї ситуації в іншу.
2. Вправи, що моделюють діалогічне спілкування на основі текстуально-представлених ситуацій. Ситуації диференційовані за критерієм „неофіційність – офіційність”:
  - а) ситуації опосередкованого спілкування; б) ситуації сфери виробничої діяльності; в) ситуації офіційного стилю на конференціях.
3. Вправи, що моделюють діалогічне спілкування на основі візуальних джерел інформації (малюнки, схеми, і т.п.).
4. Вправи, що моделюють діалогічне спілкування на основі монологічних текстів.
5. Вправи на дискусійне обговорювання на основі наукових даних за спеціальністю.
6. Вправи на вирішення навчальних і професійних задач на основі проблемних ситуацій.

Проблемне навчання є необхідним компонентом у викладанні іноземної мови, оскільки проблемність є характерною рисою наукової діяльності. Для проблемного навчання діалогічній мові характерні такі особливості:

1. Зв'язок проблемного навчання з науково-професійною діяльністю студентів.
2. Залучення іноземної мовленнєвої діяльності до вирішення проблемних завдань.
3. Колективне вирішення проблем у процесі мовленнєвого спілкування.

Труднощі в оволодінні діалогом пов'язані з його непередбачуваністю. Діалог неможливо спланувати заздалегідь, адже мовленнєва поведінка кожного з учасників спілкування значною мірою визначається мовленнєвою поведінкою іншого/інших партнерів. Кожному з них необхідно стежити за перебігом думки співрозмовника, часом несподіваним, а така несподіваність може змінити предмет спілкування [9, с. 184].

Дуже важливим є індивідуальний підхід у процесі навчання. Слід добре вивчити групи, їх інтереси, характери, досвід, відносини у колективі і вміло використовувати їх на занятті. Необхідно завжди пам'ятати, що кожна людина – це творча особистість [9, с. 184].

Висновки та перспективи.

Діалогічне мовлення відіграє важливу роль в процесі навчання англійської мови у вищих навчальних закладах. На підставі аналізу та узагальнення наукових підходів було проаналізовано особливості діалогічного мовлення на наукову тематику. Встановлено, що діалогічне мовлення – це процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування. Розглянуто, що при навчальному моделюванні наукового спілкування варто враховувати фактор „опосередкованість-офіційність” і розвивати як діалогічні уміння, характерні для неофіційної бесіди, так і дискусійні навички, необхідні для активної участі в конференціях. З'ясовано, що діалогічне мовлення – це спонтанне непідготовлене мовлення, пов'язане з обміном інформації і суб'єктивним ставленням до неї.

Використання поданої системи вправ сприяє розвитку діалогічних навичок у студентів й є ефективним засобом навчання діалогічному мовленню на наукову тематику у вищих навчальних закладах та сприяє формуванню в студентів іноземної професійної компетентності.

Література:

1. Алхазішвили А. А. Основы владения устной иностранной речью. Москва: Просвещение, 1988. 125 с.
2. Большакова Е. С. Обучение диалогической речи на научную тематику: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. пед. наук: спец. 13. 00. 02. Москва, 1978. 25 с.
3. Волкова Н. П. Педагогіка. Київ: Академвидав, 2007. 616 с.
4. Григорьева Н. К. Роль психологических условий в обучении говорению студентов-иностранцев. *Теория и практика преподавания РКИ: достижения, проблемы и перспективы развития: материалы V Междунар. науч.-метод. конференции*. Минск, 16–17 июня 2011. Минск: Изд. центр БГУ, 2011. С. 47–49.
5. Зимняя И. А. Психология обучения неродному языку. Москва: Просвещение, 1989. 221 с.

6. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / С. Ю. Ніколаєва та ін. Київ: Ленвіт, 2002. 328 с.
7. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник / Ніколаєва С. Ю та ін. Київ: Ленвіт, 1999. 319 с.
8. Методика обучения иностранным языкам в средней школе: учебник / Гез Н. И., Ляховицкий М. В., Миролюбов А. А. и др. Москва: Высшая школа, 1982. 373 с.
9. Наконечна А. О., Ординська І. Я. Особливості навчання діалогічного мовлення при вивченні англійської мови: збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки. 2015. № 2. С. 175–179.
10. Пассов Е. И. Основы методики обучения иностранным языкам. Москва: Рус. язык, 1977. 216 с.
11. Сердюков П. І. Технологія розробки комп'ютерних програм з іноземних мов. Київ: Ленвіт, 1996. 111 с.
12. Тарнопольский О. Б. Методика обучения английскому языку на первом курсе технического вуза. Київ: Высшая школа, 1989. 312 с.
13. Щукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь. Москва: Астрель, 2007. 746 с.